

Віктор Андрущенко

Київ

Аналізується феномен демократичної культури, її формування та реалізація в різноманітних сферах суспільної та індивідуальної життєдіяльності особистості; в Україні цей процес відбувається через подолання тоталітарної спадщини минулого; останнє здійснюється насамперед засобами просвітництва і виховання, переконання широких мас населення у безальтернативності в сучасному світі демократичної перспективи розвитку національного соціуму, який лише за умов всебічної демократизації та гуманізації може стати конкурентоспроможним суб'єктом сучасної світової соціокультурної та цивілізаційної спільноти.

Ключові поняття: людина, культура, освіта, виховання.

Важливою потребою демократичного облаштування способу життя людини і суспільства в трансформаційних соціумах є виведення демократичної ідеї на практичний вимір, що полягає насамперед у навчально-виховному, просвітницькому, організаційно-стимулюючому прищепленні кожному громадянину внутрішньої особистісної потреби вчиняти демократично, законно, гуманно в будь-якій життєвій ситуації. Всі ми маємо навчитися чинити у відповідності з основними принципами демократичної поведінки, що передбачає насамперед відмову від багатьох практик неправомірної та антигуманної поведінки, засвоєних нашим суспільством протягом тривалого періоду тоталітарно-авторитарного управління і виховання.

Залежність української національної свідомості від таких історичних передумов, як тривалий період бездержавності та перебування в складі імперських і тоталітарних утворень, зумовлює значні складності і суперечності у реалізації справді демократичних реформ в нашій країні. Необхідність докорінної зміни загальнонаціональної політичної культури та громадянського мислення кожного українця є очевидною, але такою, яку надзвичайно складно реалізувати.

Однією з ключових суперечностей та перешкод на шляху становлення демократії в Україні як пострадянській країні є низький рівень політичної і громадянської культури, який надто повільно зростає через цілу низку факторів, серед яких основними, з нашої точки зору, є рудименти старого тоталітарного мислення на масовому рівні, ціннісна і цивілізаційно-орієнтаційна фрагментарність політичної культури, надзвичайно низький рівень добробуту більшості населення, який змушує людей концентрувати увагу не на аксіологічних параметрах власного буття, а на забезпеченні власних матеріальних потреб. «В Україні у процесі становлення демократії відбувається формування демократичної політичної культури – значного оновлення зазнають цінності, орієнтації, навички, моделі політичної поведінки, методи і прийоми політичної діяльності. Доведено, що політична культура пострадянської України залишається перехідною політичною культурою, яка характеризується соціальною пасивністю, амбівалентністю ціннісних орієнтацій, відчуженням широких мас від політики, високим ступенем недовіри населення до державних інститутів. Відсутній консенсус відносно фундаментальних цінностей, цілей та ідеалів суспільства породжує високу конфліктність і соціальну напруженість, які зумовлюють політичну нестабільність в суспільстві. Відносно повільне становлення демократичної політичної культури на інституціональному рівні пов'язане з незмінністю політичної еліти. Небажання і неспроможність представників цієї еліти включитися у механізм взаємодії, налаштованість на конфліктні форми обстоювання власних політичних інтересів, а не досягнення політичного компромісу, роблять процес переходу до демократичного політичного режиму й, відповідно, демократичної політичної культури суперечливим і непослідовним» (Kurnyak, 2011, p. 572). Долати суперечливий стан політичної і громадянської культури в Україні як посттоталітарному суспільстві необхідно насамперед засобами просвітництва і виховання, переконання широких мас населення у безальтернативності в сучасному світі демократичної перспективи розвитку національного соціуму, який лише за умов всебічної демократизації та гуманізації може стати конкурентоспроможним суб'єктом сучасної світової соціокультурної та цивілізаційної спільноти.

Важливим елементом ефективного розвитку демократизаційних процесів в трансформаційних соціумах, а також подолання суперечностей, що в них спостерігаються, є вслякий розвиток масово-феноменологічних установок на готовність населення до сприйняття реальної необхідності дотримання демократичних принципів і процедур. Тільки переконаний та свідомий громадянин може оцінити та сприйняти як необхідну демократичну процедуру, яка якнайповніше забезпечуватиме його права і свободи. «Демократія може мати деякі переваги над іншими політичними системами за наявності певних передумов. До таких передумов можна віднести готовність народу до індивідуальної свободи, сформованість у громадян почуття соціальної відповідальності за рішення, які приймаються, здатність більшості громадян до самообмежень і до поваги прав та інтересів співгромадян, прищеплене з дитинства почуття поваги до закону. І тоді демократія дійсно є здатною зробити все необхідне для динамічного соціального розвитку та втілення проголошених демократичних цінностей: свободи, рівноправ'я, справедливості, творчості» (Latyhina, 2011, p. 660). Таким чином, ефективною і продуктивною демократія може стати лише за умови становлення і розвитку високого рівня політичної культури населення, яка має набути необхідних громадянських знань і компетентностей, стати носієм демократичних цінностей, а також сильним суб'єктом захисту власних громадянських прав і свобод.

В суспільствах, де демократія пройшла тривалий період становлення і розвитку, сформувався чітке переконання в тому, що тільки на основі освітньо-виховної та культурно-аксіологічної бази можливе реальне функціонування демократичних інститутів і процедур, що забезпечуються компетентною участю громадян в управлінні суспільством. Д. Дьюї підкреслював, що лише ті держави і уряди можуть бути успішними, які спираються в своїй діяльності на демократичну підтримку електорату, який може освічено і компетентно доносити свою волю до демократично обраних органів управління (Dewey, 2012). Демократія успішно функціонує лише завдяки високому рівню освіченості і громадянської компетентності громадян, які в своїй самоорганізаційній активності здатні виступати в якості справжнього партнера та суворого контролера держави. Враховуючи це, одним з основних завдань українського суспільства в процесі демократизаційних трансформацій є створення дієвого механізму культурного, виховного, освітнього забезпечення зростання якісно-змістовних показників політичної і громадянської свідомості населення.

Особливу роль в процесі демократизації суспільної свідомості українського народу, безумовно, має відіграти національна система освіти як ефективний інструмент прищеплення демократичних цінностей та розвитку демократично-громадянських компетентностей. Особливістю демократичного суспільного влаштування є саме необхідність не лише забезпечувати відповідно політико-владну процедуру, але й спиратися при цьому на волю населення, що вимагає наявності в нього певного набору знань і компетентностей, що, в свою чергу, надзвичайно актуалізує всебічний розвиток демократичної, правової, громадянської освіти в країні. Демократія – важливе завоювання європейського політикуму, як історично, так і в контексті сучасних політичних процесів. Європейські народи прагнуть жити за умов демократії і демократично. Здійснити це не просто. Демократичні інститути треба розбудовувати; життю за умов демократії треба навчитись. І тут знову-таки на перший план виходить роль учителя, який здобув належну демократичну освіту в університеті, несе із собою демократичний виховний потенціал, формує демократичну культуру людини і суспільства на всіх рівнях їх суспільної і індивідуальної життєдіяльності. Таким чином, роль освіти є незаперечною в становленні і розвитку демократії як інклюзивного феномену сучасного цивілізованого суспільства. Людина в такому суспільстві має бути готовою здійснювати свої громадянські права, свободи і обов'язки на основі високого рівня освітніх, моральних, культурно-аксіологічних демократично-гуманістичних переконань і компетенцій.

Враховуючи це, проблема підготовки людини до життя за демократичними стандартами постає як один з найважливіших вимірів реформування та подальшого розвитку національної системи освіти України. Саме від того, наскільки сучасній вітчизняній освітянській спільноті вдасться вкоренити в системному і змістовно-ціннісному аспекті української освіти ідеї демократичності, залежить весь подальший стратегічний розвиток нашої держави. Тільки орієнтація національної системи освіти,

культури і виховання на ствердження, засвоєння і застосування в соціальній практиці ідей і принципів демократії як політично-владної форми управління суспільством і як особистісно-значимої системи цінностей вможливить в подальшому розвиток справжньої демократично-правової держави і сильного громадянського суспільства, які використовуватимуть гуманістичний синтез національно-культурної свідомості із загальнолюдським гуманістичним контекстом демократичності.

Особливо важливим завданням, що постає перед освітньою і виховною системою в даному аспекті, є формування у сучасної молоді людини глибинного особистісного відчуття цінності демократії як духовного феномену та як соціально-політичної практики. Наслідком і результатом демократично-громадянської освіти має бути формування молоді людини, яку характеризують наступні якості: почуття власної гідності, шанування прав людини і вміння їх захищати; уміння мислити критично й незалежно, вимогливо ставитися до влади; відданість демократичним цінностям, віра в них, сповідування таких цінностей суспільного життя, як права людини, верховенство права, справедливість; політична освіченість, компетентність; знання, визнання і дотримання законів; толерантність і готовність до компромісу, до розв'язання конфліктів шляхом певних угод; участь у спільних справах (Karnaukh, 2006, pp. 65-66).

Національна освіта, виховання, культура в справі підготовки молоді людини до життя за європейськими стандартами мають чіткі орієнтири розвитку, вироблені загальносвітовим історичним процесом розвитку людської цивілізації. Важливо загальнолюдські принципи демократії і гуманізму в процесі виховання наповнювати національними особливостями, які притаманні народній українській культурі та суспільній свідомості, що зробить демократичні принципи зрозумілими і гармонійно вписаними в національне буття українців. «Виховання особистості в умовах демократизації має важливе теоретичне і практичне значення. Прямий зв'язок виховання особистості з проведеними в Україні реформами – економічними, політичними, соціальними, культурними – ставить особливі завдання перед усіма суб'єктами виховання, і в першу чергу перед навчальними закладами, особливо перед тими, де готують майбутніх фахівців для різних галузей громадського життя. Людина має навчитися жити і працювати в умовах демократизації усіх сфер суспільства, усіх форм ринкових відносин. Значно зростає роль спрямованості виховання (особливо в межах загальноосвітньої школи, вищих навчальних закладів) на підготування творчої особистості, соціально активної, відповідальної, з високою загальною і правовою культурою» (Manuylov, 2011, p. 17). Виховання людини, яка була б готовою до реалізації своєї соціально-особистісної місії життя в умовах демократії, до здійснення своїх громадянських чеснот і свобод, є одним з найважливіших завдань культурно-освітнього простору будь-якої сучасної цивілізованої держави, а особливо таке завдання є актуальним для суспільств, які переживають часи демократизаційних соціально-політичних трансформацій.

Виховання, особливо виховання демократично налаштованого та переконаного громадянина, є планомірною компетентною діяльністю щодо гармонізації в його особистісній свідомості загальнолюдських гуманістичних та конкретно-історичних політично-демократичних цінностей, ідеалів, способів дії. «Процес виховання є планомірним впливом на розумовий і фізичний розвиток особистості, формування її морального вигляду, прищеплювання необхідних правил поведінки. Освіта як виховання фокусується на таких принципах: єдність національного та загальнолюдського, культуровідповідність виховання, активність, збереження і розвиток мовного різноманіття, демократизація, гуманізація, безперервність і послідовність, єдність навчання і виховання, диференційність та індивідуальність виховного процесу, гармонізація родинного і суспільного виховання» (Drozshyna, 2009, p. 245). Гармонізуючий, впорядковуючий потенціал виховання має обов'язково використовуватися в процесі демократичної гуманізації всіх сфер життєдіяльності молоді людини в трансформаційному суспільстві. Молода людина має відчувати свою активну причетність до суспільної перебудови, до перетворення національного соціуму на демократичний і гуманістичний простір людського буття. Таке відчуття має формуватися саме в процесі гуманістично-інноваційних впливів, що здійснюються в освітньому середовищі, спрямованому на формування справжнього громадянина демократично-правової держави.

Література:

1. Дрожжина С. В. Мультикультуралізм як концептуальна модель та праксеологія розуміння сучасного українського соціуму: монографія / С. В. Дрожжина. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 288 с.
2. Карнаух А. А. Проблеми становлення сучасної політичної культури в Україні / А. А. Карнаух // Роль політології у реформуванні політичної системи України: Матеріали круглого столу «Роль політології у науковому забезпеченні реформи політичної системи України», 20 – 21 квітня 2006 р. – К. : МАУП, 2006. – С. 62–71.
3. Курняк О. А. Політична культура як соціокультурний феномен: поняття та структура / Олег Курняк // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – Випуск 44. – С. 569–576.
4. Латигіна Н. А. Цінності та ідеали демократії / Наталія Латигіна // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – Випуск 50. – С. 654–661.
5. Мануйлов Є. М. Виховання особистості до виконання соціальної ролі в суспільстві / Є. М. Мануйлов // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків : Право, 2011. – Випуск 7. – С. 16–21.
6. Dewey J. Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education / John Dewey. – Los Angeles, CA, USA : Indo-European Publishing, 2012. – P. 59.

Literatura:

1. Drozhzhyna S. V. Mul'tykul'turalizm yak kontseptual'na model' ta prakseolohiya rozuminnya suchasnoho ukrayins'koho sotsiumu: monohrafiya / S. V. Drozhzhyna. – Donets'k : DonNUET, 2009. – 288 s.
2. Karnaukh A. A. Problemy stanovlennya suchasnoyi politychnoyi kul'tury v Ukrayini / A. A. Karnaukh // Rol' politolohiyi u reformuvanni politychnoyi systemy Ukrayiny: Materialy kruhloho stolu «Rol' politolohiyi u naukovomu zabezpechenni reformy politychnoyi systemy Ukrayiny», 20 – 21 kvitnya 2006 r. – K. : MAUP, 2006. – S. 62–71.
3. Kurnyak O. A. Politychna kul'tura yak sotsiokul'turnyy fenomen: ponyattya ta struktura / Oleh Kurnyak // Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats' / Hol. red. V. M. Vashkevych. – K. : VIR UAN, 2011. – Vypusk 44. – S. 569 – 576.
4. Latyhina N. A. Tsinnosti ta idealy demokratiyi / Nataliya Latyhina // Hileya: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats' / Hol. red. V. M. Vashkevych. – K. : VIR UAN, 2011. – Vypusk 50. – S. 654 - 661.
5. Manuylov Ye. M. Vykhovannya osobystosti do vykonannya sotsial'noyi roli v suspil'stvi / Ye. M. Manuylov // Visnyk Natsional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya. – Kharkiv : Pravo, 2011. – Vypusk 7. – S. 16–21.
6. Dewey J. Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education / John Dewey. – Los Angeles, CA, USA : Indo-European Publishing, 2012. – S. 59.

Анализируется феномен демократической культуры, ее формирование и реализация в разнообразных сферах общественной и индивидуальной жизнедеятельности личности; в Украине этот процесс происходит через преодоление тоталитарного наследия прошлого; последнее осуществляется в первую очередь средствами просветительства и воспитания, убеждения широких масс населения в безальтернативности в современном мире демократической перспективы развития национального социума, которое лишь при условии всесторонней демократизации и гуманизации может стать конкурентоспособным субъектом современного мирового социокультурного и цивилизационного сообщества.

Ключевые понятия: человек, культура, образование, воспитание.

Analyzes the phenomenon of a democratic culture, its formation and implementation in various areas of social and individual life personality; Ukraine in this process occurs by overcoming the totalitarian legacy of the past; the latter is carried out primarily by means of education and upbringing, belief in the masses no alternative in today's world democratic

future of the national society that only under conditions of full democratization and humanization may be subject to competitive modern world civilization and socio-cultural community.

Key words: people, culture, education, education.